

Keményfi Róbert

FÖLDRAJZI SZEMLÉLET
A NÉPRAJZTUDOMÁNYBAN

Etnikai és felekezeti terek,
kontaktzónák elemzési lehetőségei

Debrecen, 2004

Tartalom

PROLÓGUS.....	11
BEVEZETÉS.....	15
I. ETNIKAI ÉS VALLÁSI TÉRKATEGÓRIÁK.....	19
1. Az etnikai és vallási térkutatások egységesített fogalmi hálója – szintbeli rangsorok és átjárhatóságuk	19
2. Közös térbeli kategóriák.....	31
a) hely	31
b) szórvány (diaszpóra) fogalmáról	31
3. Speciális térkategóriák az etnikai és a vallási vizsgálatokban	33
a) szakrális táj (szakrális tér)	34
<i>A szent fogalmához</i>	35
<i>A szent tér fogalmához</i>	38
<i>A relatív tér</i>	38
<i>Az abszolút tér</i>	39
b) Létezik-e az „etnikai (etnikus) táj” fogalma?	40
1. „Etnikai táj” az abszolút térben	41
2. Az „etnikai táj” értelmezésének ideológiai gyökerei	44
3. Az etnikai táj a mentális térben	48
II. ETNIKAI ÉS FELEKEZETI TEREK MAKROSZINTŰ ELEMZÉSI LEHETŐSÉGEI	51
A közép-európai görög katolikus példa (1.)	51
Az európai görög katolikus tér keretei	53
A nemzetállami tér és a felekezeti tér összefüggésének elemzési lehetősége.....	60
Körvonalazódik-e Európában is a vallási nemzet fogalma?	66
Az etnikai és felekezeti hovatartozás felvételezésének, illetve az etnicitás és a vallásosság mérésének lehetősége	67
Az etnicitás fogalma és helye az etnikai térszerkezeti kutatásokban	68
Makroszintű gondolkodás	76
<i>Az etnikai és a vallási kisebbség (csoport) fogalmának eltérése</i> <i>az állam- és a kultúrnemzeti elgondolásban</i>	76
1. Államnemzet.....	76
2. Kultúrnemzet.....	79
3. „Szent etnicitás”.....	83
1/a Egyházak	86
1/b Állam	86

<i>A nemzetiség, nemzeti kisebbség fogalmának eltérése az állam- és a kultúrnemzeti elgondolásban</i>	87
1. <i>Államnemzet</i>	87
2. <i>Kultúrnemzet</i>	88
Mezo- és mikroszintű gondolkodás	90
1. <i>Etnikai hovatartozás</i>	91
<i>Kultúrnemzeti etnikai mezo- és mikroszintű mérési módszerek</i>	92
<i>A cigányság meghatározásának és mérési lehetőségének megközelítései</i>	94
2. <i>Vallásosság, felekezeti hovatartozás</i>	99
<i>A zsidóság meghatározásának és mérési lehetőségének megközelítései</i>	100
3. <i>Az etnicitás és a vallásosság mért adatainak érvényességi köre</i>	103
Az „eticitás” és a vallásosság dimenziója közötti mérhetőségi különbségek	105
Az „eticitás” és a vallásosság lehetséges, mért adatokon alapuló térvetülete	106
Az etnikai és a felekezeti terek megjelenítésének jellegzetességei	108
A térképek	108
Tér és ideológia	109
a) <i>Etnikai, nemzetiségi térképek</i>	109
b) <i>Felekezeti térképek</i>	116
c) <i>Az etnikai és a felekezeti térképek színpreferenciája</i>	120
d) <i>A görög katolikus térség ideológiai nézőpontból</i>	142
Átmenetek: etnikai terekből felekezeti térképek	152
III. ETNIKAI ÉS FELEKEZETI TEREK MEZO- ÉS MIKROSZINTŰ ELEMZÉSI LEHETŐSÉGEI	153
A) Lokális vallási és etnikai térmodellek alkotásának lehetséges útjai	153
1. <i>Aktivitásterek</i>	153
2. <i>Állandósult szakrális és etnikai térszerkezetek</i>	154
a) <i>Kulturális ökológiai – ökológiai antropológia: komplex térmodellek</i>	155
b) <i>Vallási és etnikai jelenségek egyéb térbeli típusai</i>	165
B) Mentális terek, proxemikus kód	174
A térhasználat mint mentális élmény és mint jelrendszer	174
a) <i>Mentális terek</i>	174
b) <i>Proxemikus kód</i>	184
C) Statisztikai-geográfiai módszer	186
A módszer bemutatása	186
Nemzetiségek (etnikumok) és felekezetek történeti térszerkezeti elemzésének lehetőségei	192
1. <i>Összehasonlító módszer</i>	192
2. <i>Közvetett elemző módszer</i>	193
a) <i>Alapvetően írott források felhasználásával végrehajtható rekonstrukció</i>	193
<i>Levéltári és egyéb etnikai források</i>	193
<i>Levéltári és egyéb felekezeti források</i>	196
<i>Levéltári és egyéb, de nem etnikai vagy felekezeti források</i>	201
<i>A katonai felmérések lehetséges felhasználása</i>	202
<i>A cigányság térbeli helyzetének történeti változása</i>	202
<i>A cigányság jelenlegi térbeli helyzete a gömöri Deresken</i>	202
<i>A cigányság történeti térbeli helyzete Deresken</i>	205
<i>Etnikai térszerkezetek történeti változása</i>	209

b) Alapvetően szóbeli közlések felhasználásával végrehajtható rekonstrukció	211
A térbeli körülmények	212
A települtségi következmények	214
3. Vegyes módszer, avagy „teljes időbeli rekonstrukciós” típus.....	217
A statisztikai-geográfiai metódus összegző áttekintése.....	221
a) A módszer alkalmazhatósága	221
b) „Kitekintés” a mezoszintre	223
1. példa: A tényleges etnikai határ futása a történeti Gömör és Kis-Hont megyében	223
2. példa: A népesség nemzetiségek szerinti megoszlásának	
tér szerkezete a Lévai járásban.....	224
D) Az összegzés lehetősége	225
E) A közép-európai görög katolikus példa (2.)	228
A kárpátaljai „működési modell”	228
A mezotér.....	228
A mikrotér.....	232
Felekezet és etnikum	233
Etnikai és felekezeti térszerkezet	241
1. Etnikailag vegyes térszerkezet	241
2. Etnikai szegregáció.....	243
F) A közép-európai görög katolikus példa (3.).....	244
Összegző felvetések	244
IV. ÖSSZEGZŐ HELYZETKÉP	
Földrajzi szemlélet a néprajztudományban	
Az etnikai és a felekezeti térbeliség lehetséges közös és eltérő kérdései.....	249
A két tudomány (földrajz – néprajz) hagyományos rendszere	250
A) általános szint	250
A közös gyökerek.....	250
B) Szintbeli átmenet: a regionális szemlélet csirái	
– az emberföldrajz mint tudományközi kapcsolat.....	253
Közös képzettség, kutatók, periodikák.....	255
Néprajzi térképek?.....	261
C) Regionális szint – a tájtan mint a közös kutatások tényleges terepe	263
Alapvető különbségek, eltérő kérdéskörök	268
A földrajz és a néprajz kapcsolata a második világháború után	269
A) Az 1945 utáni három évtizedben	269
Etnikai és felekezeti térkutatások hiánya.....	269
Fennmaradó közös kutatási szálak	271
B) Az utolsó két évtized kapcsolati hálójáról napjainkig.....	273
A földrajz megújulása.....	273
Néprajzi fordulat	276
C) Etnikai földrajz – néprajz	278
D) Vallási néprajz – vallásföldrajz	281
Vallási néprajz	282
Vallásföldrajz	283
Eltérő utak a néprajz és a földrajz vallási ága között	288
Néprajz – földrajz: kapcsolatok, párhuzamok – kitekintés	290

EPILÓGUS	293
IRODALOM	295
<i>Statisztikák</i>	340
<i>Térképek</i>	340
<i>Rövidítések</i>	341
A kötetben szereplő ábrák jegyzéke	343
A kötetben szereplő táblázatok jegyzéke	345
CONTENTS AND RESUME	347